

Một số quan điểm văn hoá, văn nghệ cách mạng của Hồ chí Minh

VŨ VĂN NHẬT*

Nhằm kỷ niệm 120 năm ngày sinh của Chủ tịch Hồ Chí Minh vĩ đại, người anh hùng dân tộc Việt Nam, chiến sỹ cộng sản kiên cường của giai cấp công nhân và phong trào vô sản thế giới. Lúc sinh thời, vì sự nghiệp cách mạng, Hồ Chí Minh đã lấy văn chương làm một thứ vũ khí đấu tranh cách mạng suốt đời. Người đã nói và viết rất nhiều tác phẩm về văn hóa văn nghệ mà trong đó các quan điểm của Người về vấn đề này đến nay và mãi mãi mai sau vẫn còn nguyên giá trị trong công cuộc xây dựng đất nước ta và hội nhập với các dân tộc trên thế giới. Qua nghiên cứu cuộc đời cách mạng sôi động và các tác phẩm của Bác Hồ, chúng ta có thể nhận ra một số quan điểm của Người về văn hoá, văn nghệ để học tập và làm theo trong bối cảnh của ngày hôm nay:

1. Văn hoá, văn nghệ là một vũ khí đấu tranh cách mạng sắc bén, văn nghệ sĩ muốn tự do phải tham gia cách mạng

Tất cả tác phẩm của Hồ Chí Minh đều toát ra một tư tưởng lớn của Người: Những người làm công tác văn hoá văn nghệ muốn được tự do phải tham gia cách mạng, phải biến tác phẩm của mình thành vũ khí đấu tranh cách mạng sắc bén, giành lại tự do cho nhân dân, cho dân tộc. Suốt cả cuộc đời, Người đã chứng minh

bằng những tác phẩm danh thếp và hùng hồn mục đích phục vụ cách mạng của văn hoá nghệ thuật, văn nghệ. Tất cả các tác phẩm của Người đều hướng về một đề tài đó là: chống thực dân đế quốc, chống phong kiến địa chủ, tuyên truyền độc lập dân tộc và chủ nghĩa xã hội. Xuất phát điểm trong toàn bộ tư tưởng, đường lối của Người là: “Văn hoá nghệ thuật, văn nghệ phải phục vụ cho cách mạng”. Tại sao văn hoá văn nghệ phải là một vũ khí đấu tranh cách mạng? Tại sao người làm văn hoá văn nghệ phải đấu tranh cách mạng và chỉ có một đề tài cách mạng như vậy? Bác giải thích: “Xã hội thế nào, văn nghệ thế ấy. Văn nghệ của dân tộc ta vốn rất phong phú nhưng chế độ thực dân và phong kiến, nhân dân ta bị nô lệ, văn nghệ cũng bị nô lệ, bị tòi tàn, không thể phát triển được”. Rõ ràng là dân tộc bị Ách bức thì văn nghệ cũng mất tự do. Văn nghệ muốn tự do phải tham gia cách mạng.

Muốn cho sự nghiệp văn hoá, văn nghệ cũng như các sự nghiệp khác của dân tộc ta được phát triển tự do thì điều kiện chủ yếu và trước tiên là phải làm cách mạng đánh đuổi đế quốc, xoá bỏ Ách phong kiến, thực hiện một nước Việt Nam độc lập dân chủ và thống nhất. “Cách mạng văn hoá ở Việt Nam phải dựa vào cách mạng giải phóng dân tộc mới có điều kiện phát triển”. (Đề cương văn hoá của Đảng năm 1943).

* PGS.TS Vũ Văn Nhật, Trường Đại học KHXH&NV, ĐHQG Hà Nội

Những tác phẩm của Hồ Chí Minh là những mẫu mực về một thứ vũ khí cách mạng sắc bén của giai cấp công nhân Việt Nam, chĩa mũi nhọn vào bè lũ đế quốc, phong kiến thống trị; có tác dụng giáo dục, cổ vũ đánh thép, thấm sâu vào lòng người; lôi cuốn, tập hợp, tổ chức toàn thể nhân dân vùng lên đuổi giặc, cứu nước, xoá bỏ Áp bức, bóc lột, xây dựng chủ nghĩa xã hội. Muốn được tự do văn nghệ phải phục vụ cho cách mạng và người làm công tác văn hoá văn nghệ phải trở thành chiến sĩ cách mạng kiên cường như Hồ Chí Minh đã nói và làm suốt đời.

2. Văn hoá, văn nghệ là một mặt trận, nhiệm vụ của văn hoá văn nghệ là phải soi đường cho quốc dân đi

Bác đã dạy: “Văn hoá nghệ thuật cũng là một mặt trận. Anh chị em là chiến sĩ trên mặt trận ấy”. Các chiến sĩ văn hoá, văn nghệ cách mạng, ngoài nhiệm vụ đánh bại mọi luận điểm mơ hồ, phản động, còn có nhiệm vụ “làm thế nào cho văn hoá sâu vào trong tâm lý của quốc dân Văn hoá phải soi đường cho quốc dân đi”.

Trong từng thời kỳ cách mạng, Hồ Chí Minh đã đặt rõ vị trí của văn hoá, văn nghệ và nhiệm vụ cụ thể của anh chị em trí thức, văn nghệ sĩ. Theo chủ nghĩa Mác-Lênin thì kinh tế bao giờ cũng quyết định văn hoá. Nhưng trong từng trường hợp cụ thể, không phải bao giờ kinh tế cũng quyết định văn hoá. Có đôi khi văn hoá đi trước kinh tế nhưng cũng có khi văn hoá tồn tại song song với kinh tế. Dưới thời kỳ thuộc Pháp, đã nảy sinh ra một thứ văn hoá nô dịch, phản động nhằm duy trì trật tự xã hội cũ. Nhưng bên cạnh đó, theo quy luật đấu tranh giai cấp, một nền văn hoá có nhiều yếu tố dân chủ và xã hội chủ nghĩa hình thành và phát triển. Nền văn hoá cách mạng này tấn công vào

quan hệ sản xuất lỗi thời, giải phóng nhân dân lao động, giải phóng dân tộc. Trong thời kỳ này, đúng như lời đồng chí Trường Chinh đã nói: “Văn hoá cách mạng đã đi trước thực trạng kinh tế và ảnh hưởng lại xã hội một cách mãnh liệt”.

Sự thật, Bác coi nhiệm vụ sáng tác là nhiệm vụ cách mạng, động cơ sáng tác của Bác là vì cách mạng, vì nhân dân, vì Tổ quốc. Người nêu rõ: “Trong công cuộc kiến thiết nước nhà, có bốn vấn đề cần phải chú ý đến, cùng phải coi là quan trọng ngang nhau: chính trị, kinh tế, xã hội, văn hoá. Nhưng văn hoá là một kiến trúc thượng tầng, những cơ sở hạ tầng của xã hội có kiến thức rồi, văn hoá mới kiến thiết được và có đủ điều kiện phát triển được”.

Nói tóm lại, Hồ Chí Minh đã chỉ cho chúng ta hiểu rõ văn hoá cũng là mặt trận như mặt trận kinh tế, chính trị, xã hội, nhưng văn hoá phải do chính trị lãnh đạo, phải lấy kinh tế làm cơ sở. Trong từng thời kỳ cách mạng, văn hoá lại có những nhiệm vụ cụ thể gắn liền với nhiệm vụ cách mạng để soi đường cho quốc dân đi. Vì vậy, nhiệm vụ của những người làm công tác văn hoá, văn nghệ, không thể tách rời với nhiệm vụ chung của cách mạng. Văn hoá, văn nghệ ta phải là vũ khí sắc bén của giai cấp công nhân Việt Nam, không ngừng tấn công kẻ địch, giải phóng Tổ quốc, phục vụ nhân dân, xây dựng chủ nghĩa xã hội. Trong thời kỳ chống Mỹ, cứu nước nhiệm vụ cụ thể của văn hoá, văn nghệ và của văn nghệ sĩ Miền Bắc là: “Vừa hăng hái thi đua xây dựng xã hội chủ nghĩa, vừa anh dũng chiến đấu bảo vệ Miền Bắc và hết lòng ủng hộ Miền Nam”.

3. Văn hoá văn nghệ muốn phục vụ cách mạng phải có tác dụng giáo dục, giải thích, cổ động, phê bình nhằm đối tượng phục vụ chủ yếu là công, nông, binh

Trong ba chức năng của văn nghệ, Hồ Chí Minh luôn luôn nhấn mạnh đến chức năng nhận thức và chủ yếu là chức năng giáo dục. Nói như thế không có nghĩa là Người coi nhẹ chức năng thẩm mỹ. Ngay từ năm 1930, trong bản đề cương tác phẩm “Nhật ký chìm tàu”, Người đã viết: “Tôi mong nó sinh động hấp dẫn, dễ đọc và có nhiều mẩu chuyện”. Trong Đại hội văn nghệ toàn quốc lần thứ III, Người nói: “Quần chúng mong muốn những tác phẩm có nội dung phong phú, có hình thức trong sáng và vui tươi. Khi chưa xem thì muốn xem, xem rồi thì có bổ ích”. Theo Người, tác phẩm văn nghệ phải bổ ích về nhiều mặt, nhưng trước hết, phải phục vụ lợi ích thiết thực của quần chúng. Cho nên cái hấp dẫn, cái sinh động của tác phẩm phải làm cho người đọc dễ hiểu, tiếp thu được nội dung giáo dục của tác phẩm thúc đẩy họ làm việc có ích cho xã hội. Như vậy là trong tác phẩm, các mặt thẩm mỹ, nhận thức và giáo dục luôn luôn có liên hệ chặt chẽ với nhau trên cơ sở lấy giáo dục làm chủ chốt.

4. Muốn phản Ánh hiện thực văn hoá và văn nghệ phải gắn liền với cuộc sống, với con người

“Văn hoá phải gắn liền với lao động, sản xuất. Văn hoá xã đời sống, xa lao động là văn hoá suông”.

Tác phẩm văn hoá, văn nghệ phục vụ cách mạng, phục vụ chủ yếu là công, nông, binh không thể xa rời cuộc sống. Nó phải phản Ánh bản chất của hiện thực, phản Ánh đời sống trong quá trình phát triển cách mạng của nó và có tác dụng góp phần nâng cao đời sống, làm cho đời sống xã hội ngày càng tiến bộ, vui tươi, lành mạnh.

5. Văn nghệ sĩ phải có lập trường vững vàng, tư tưởng đúng, phải hiểu thấu, liên hệ và đi sâu vào đời sống nhân dân

Muốn miêu tả được cuộc sống một cách chân thật, hay và hùng hồn thì văn nghệ sĩ phải đi sâu vào cuộc sống, phải có nhiệt tình cách mạng, phải có lập trường vững, tư tưởng đúng. Nói một cách khác, văn hoá văn nghệ phải có tính Đảng cao, tính giai cấp và tính nhân dân sâu sắc, phải gắn mình với cuộc sống nhân dân lao động, đấu tranh phục vụ cuộc sống của nhân dân lao động, phải có chủ nghĩa Mác-Lênin dẫn đường, phải quán triệt đường lối chủ trương chính sách của Đảng mới dễ khám phá ra được những cái đẹp của cuộc sống, do đó mới có thể sáng tác tốt được.

Hồ Chí Minh đã định hướng: “Để làm tròn nhiệm vụ, chiến sĩ nghệ thuật cần có lập trường vững, tư tưởng đúng, nói tóm tắt là phải đặt lợi ích của kháng chiến, của Tổ quốc, của nhân dân lên trên hết, trước hết.

Về sáng tác thì cần thấu hiểu, liên hệ và đi sâu vào đời sống của nhân dân. Như thế mới bày tỏ được tinh thần anh dũng và kiên quyết của quân và dân ta, đồng thời để giúp phát triển và nâng cao cho tinh thần ấy”.

6. Học vốn cũ để sáng tạo cái mới, học của người để sáng tạo cái của mình

Ngay từ sau cách mạng Tháng Tám, Hồ Chí Minh đã lưu ý mọi người chống lại bệnh tự ti, bắt chước và sùng bái nước ngoài, nhất là sùng bái Âu Mỹ.

Người yêu cầu anh chị em làm công tác văn hoá, văn nghệ phải biết quý trọng tiếng nói của dân tộc vì theo Người: “Tiếng nói là cái thứ của cải vô cùng quý báu của dân tộc. Chúng ta phải giữ gìn nó, quý trọng nó, làm cho nó phổ biến ngày càng rộng khắp. Của mình có mà không dùng lại đi mượn của nước ngoài, đó chẳng phải là đầu óc quen ỷ lại sao?”.

Người không bác bỏ việc tiếp thu

những cái hay của nước ngoài vì nó làm cho kiến thức, vốn sống của dân tộc ta thêm phong phú.

Người rất coi trọng và đánh giá rất cao vốn văn nghệ cũ của dân tộc ta. Người rất chú ý đến việc khôi phục và giữ gìn vốn cũ của dân tộc. Trong việc thừa kế và phát huy vốn cũ có nhiều quan niệm không đúng: cho rằng vốn cũ, dưới chế độ thực dân phong kiến, chịu ảnh hưởng của tư tưởng thống trị bóc lột nên hoàn toàn lạc hậu không dùng được. Để chống lại những quan niệm sai lầm trên, Người nói: “Khôi phục vốn cũ là khôi phục cái gì tốt, còn cái gì không tốt thì phải loại dần ra”.

Hồ Chí Minh, Người dạy chúng ta học tập vốn cũ là để sáng tạo cái mới phục vụ cho cuộc sống hiện thời, chứ không phải là lệ cổ, bảo thủ, quay về những thời đã qua.

7. Muốn xây dựng nền văn hoá, văn nghệ sĩ, trí thức xã hội chủ nghĩa

Bác đã nói: “Muốn xây dựng chủ nghĩa xã hội, trước hết cần có những con người xã hội chủ nghĩa”. Vận dụng lời nói của Người vào vấn đề văn hoá, văn nghệ chúng ta cần nhận rõ hai ý: thứ nhất văn hoá văn nghệ có tác dụng góp phần giáo dục và cải tạo con người trở thành con người xã hội chủ nghĩa; thứ hai, muốn làm tròn nhiệm vụ ấy thì những người làm công tác văn hoá, văn nghệ trước hết phải là những chiến sĩ văn hoá văn nghệ xã hội chủ nghĩa.

Muốn trở thành văn nghệ sĩ xã hội chủ nghĩa phải không ngừng rèn luyện đạo đức cách mạng, nghĩa là tuyệt đối trung thành với lý tưởng cộng sản chủ nghĩa, kiên quyết chiến đấu vì lợi ích của Tổ quốc, của giai cấp công nhân và nhân dân lao động, công khai thừa nhận sự lãnh đạo của Đảng của giai cấp vô sản mà ở ta là Đảng Cộng sản Việt Nam.

Nói tóm lại, chúng ta phải luôn ghi nhớ

lời căn dặn của Hồ Chủ tịch tại Đại hội văn nghệ toàn quốc lần thứ III: “Để làm tròn nhiệm vụ cao quý của mình, văn nghệ sĩ cần phải rèn luyện đạo đức cách mạng, nâng cao tinh thần phục vụ nhân dân, giữ gìn thái độ khiêm tốn, phải thật sự hoà mình với quần chúng, cố gắng học tập chính trị, trau dồi nghề nghiệp, phải hết lòng giúp đỡ thanh niên, làm cho văn nghệ nước ta ngày càng thêm trẻ, thêm xanh”.

Trên thế giới và trong toàn bộ lịch sử nhân loại thật hiếm có một vĩ nhân vừa là chiến sĩ cách mạng, vừa là lãnh tụ chính trị và vừa là nhà tư tưởng, nhà văn, nhà thơ, nhà văn hóa vĩ đại như Bác Hồ kính yêu của dân tộc Việt Nam. Trên đây chúng tôi khái quát một số quan điểm của Người về văn hóa nghệ thuật. Trong các bài tiếp theo, chúng tôi sẽ đề cập đến giá trị tư tưởng văn hóa nghệ thuật Hồ Chí Minh và vấn đề văn hóa hôm nay./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- 1, 2. Hồ Chí Minh *toàn tập*, tập 4,8,9,1, NXB Sự thật, H. 1980
3. Phạm Văn Đồng, *Những nhận thức cơ bản về tư tưởng Hồ Chí Minh*, NXB Chính trị Quốc gia, H. 1998
4. Lữ Huy Nguyên, *Hồ Chí Minh Văn hóa văn nghệ cũng là một mặt trận*. NXB Văn học, H, 1981
5. Hà Huy Giáp, *Hồ Chủ tịch với một số vấn đề văn hóa*, NXB Sự thật, H.1965
6. Đào Phan, *Hồ Chí Minh danh nhân văn hóa*, NXB Văn hóa, H. 1991
7. Vũ Văn Nhật, *Tìm hiểu một số quan điểm của Chủ tịch Hồ Chí Minh về vai trò của sách báo*, Tạp chí Khoa học, KHXH&NV, ĐHQG Hà Nội Số 4, 2004. Tr. 6-11